

„КНИГА ЗА ГЕОРГИ КАРАСЛАВОВ“ от ГЕОРГИ КОНСТАНТИНОВ И ЕЛКА КОНСТАНТИНОВА

Изд. „Български писател“, 1971. 332 стр.

Нашата съвременна теоретико-критическа мисъл чувства голяма нужда от изследвания, в които разрешаването на литературно-творческите проблеми, свързани с определен писател, да се извършва върху богат биографичен и мемоарен материал. В същото време чрез срещи и разговори с писателя да се изясни по-дълбоко самобитността на творческата му работа. Все с оглед на по-цялостното осветляване на творчеството се използват и критически оценки. Труд с такъв широк диапазон от цели и проблеми има огромно практическо и теоретическо значение. Той засяга пряко и въпроси от психологията на художественото творчество, една област от литературната ни наука, която твърде бавно се развива. Ето защо „Книга за Георги Караславов“ на Георги и Елка Константинови е ценен принос в съвременната ни теоретико-критическа литература.

Георги Караславов е „гордостта на поколението“, към което се отнася Г. Константинов. Това обстоятелство обяснява връзката на критика с творчеството на писателя още от 1931 г. Следователно „Книга за Георги Караславов“ може да се разглежда като плод от многогодишна дружба между две творчески личности. Тази дружба започва най-напред чрез посредничеството на Ал. Бурмов, а след 9. IX. 1944 г. тя се разгръща и задълбочава. „Приятелското разположение на Г. Караславов — споделя Г. Константинов — е едно от най-големите ми „придобивки“ — лични, човешки и литературни — след Девети септември. Най-хубавото в нашето приятелство е именно това, че то дойде неусетно, без усилия.“

Независимо от приятелските си чувства към писателя авторите на книгата се отнасят към задачата си с голяма добросъвестност и с чувство за отговорност. За това говори и признанието на самия Г. Константинов: „Приятелството в литературата е нещо необикновено, чаровно и много сложно — уж иде от най-чистите извори на безкористното, а пък, като любовта, не е истинско, ако не се осмисля от „користолюбieto“ на

сърцето. Затова казвам, че може би само донякъде в моите разговори с Караславов е участвувало приятелството. Без да са освободени от топлината на приятелството, те са диктувани преди всичко от страст към истината...“

А истината за Г. Караславов — един от най-праволинейните, еднопосочен в развитието си български писател — е много широка и сложна...“

За да разкрият тази „широка и сложна“ истина, авторите на книгата използват разнообразни форми и средства. Подбраният материал обхваща доста продължителен период от време — от 1904 до 1970 г. Сполучливо той е разпределен в осем глави за по-голяма прегледност и съобразно с етапите на творческото развитие на писателя.

Трудът на Георги и Елка Константинови прави много добро впечатление със своята методология, която в известни насоки е новаторска. Жизненият и творчески път на Караславов се пречупва през погледа на самия творец, на неговите съвременници, на литературната критика, на обществеността. Своеобразен е начинът, по който се изгражда личността на писателя. Собствената му оценка за живота и творчеството се съчетава с впечатленията, които той е оставил у близки и познати. Така литературният критик и теоретик получава възможност по-пълно да осветли проблема за отношението между личност и общество, творчество и народ. Организацията на разнообразния материал по интересен начин разрешава взаимоотношенията между писател и критик.

Избраната методология наистина прави „Книга за Г. Караславов“ „един своеобразен колективен труд“. Тази особеност се подчертава и от самите автори, без това ни най-малко да намалява тяхната роля, защото при съставянето на такъв именно „своеобразен колективен труд“ се изисква голям опит и умение.

В разказа за Г. Караславов сполучливо се вплитат спомени както от самия писател, така и от негови съвременници. Мемоарният материал се отнася към определени периоди от живота на Караславов. Така например спомените на Руси Димитров засягат предимно ученическите години на писателя, които се проектират върху големите об-

ществено-политически събития. За да се избегне тяхната самоцелност, на подходящи места авторите прекъсват спомена и умело се намесват, за да изтъкнат жизнената подкладка на Караславовите произведения.

Този композиционен похват има важно значение, защото се утвърждава истинността на спомена и с оглед на историческия момент се правят изводи за психологията на твореца.

На много места в книгата се преплитат спомените на самия Георги Константинов с тези на писателя. И с тях още повече се затвърждава впечатлението, че произведението на Караславов имат солидна жизнена основа.

Има случаи, когато се предават спомени чрез друго лице. Например Руси Димитров разказва за спомените на Панайот Янков, които той излага едновременно със своите. Те засягат интересите на Караславов към книгата и се отнасят за времето на неговите първи литературни опити.

На мемоара се отнежда и по-самостоятелно място в изложението на книгата. До този начин се прибегва, когато авторите се стремят да разкрият типичната общественно-политическа действителност и психологията на хората. В тези случаи разказът за Г. Караславов придобива по-голяма мащабност, защото писателят се проявява чрез живота на съвременниците си, а те пък — чрез него.

Самостоятелно място е отредено на мемоара и когато писателят разглежда по-цялостно работата си върху дадена творба. Интересен е например разказът на Караславов за романа „Орлов камък“. В него авторът проследява напрегнатата си работа около моделирането на образите, претворянето на историческата и географска атмосфера, около „мъките“ на словото. Споделя причините, които са го заставили да пренесе действието на романа в робовладелческия строй.

Макар че са поместени няколко ценни писма, в „Книга за Г. Караславов“ не се използва в достатъчна степен епистолярен материал. Очевидно той не е бил цел за проучване. Но като се знае неговата роля на незаменим източник на познания за личността на твореца, би трябвало да му се обърне по-голямо внимание.

В книгата се публикуват страници от дневника на Г. Константинов. Той е един от най-важните източници, който богато представя личността на писателя и особеностите на неговия творчески процес.

Диалогът, който се води между писателя и критик по различни поводи, се отличава с искреност, прямота, доверие, а в определени случаи той става критичен, когато се засягат строго професионални теми. Срещите и разговорите разкриват Караславов като човек, общественик и творец.

Авторът на „Обикновени хора“ е забавен събеседник, човек с голяма творческа енергия и изключителна памет. В отношенията си с хората Караславов е отзивчив, защото ги обича. Около себе си умее да създава атмосфера на странно доверие, на взаимна предразположеност. Той покорява със своя оптимизъм. За света на изкуството говори с възхищение. Поетичното слово поддържа неговия тонус.

Г. Караславов е човек на дълга, с активно обществено и гражданско съзнание. Той великолепно съчетава в себе си твореца и общественика, приятеля и комуниста. Сам извънредно трудолюбив, Караславов умее високо да цени труда на хората, който обогатява нашата национална култура.

Впечатленията, които се добиват за личността на Караславов от книгата на Георги и Елка Константинови като резултат от продължително наблюдение и общуване, напълно се покриват с качества, които сам авторът проявява в своята мемоарна книга „Близи и познати“. Той се възхищава от човешките качества на своите съвременници, от чистотата на гражданската им съвест, от предаността, с която служат на своя народ, от техните способности и култура. Караславов с възторг говори за творческите сполуки на свои колеги.

Авторът на „Селкор“, „Танго“ и „Обикновени хора“ е борец за комунистическата правда, ревностен защитник на социалистическия реализъм, активен строител на нашия културен живот.

Разговорите между писателя и критика осветляват много неща около начина, по който твори Г. Караславов. Всичко той съобразява с „документите“, с жизнената правда — неговото най-силно оръжие. В творчеството му пълновластно дишат хората, животът и земята. Това впечатление още повече се усилва от точния разказ на Г. Константинов, емоционално обогатен, за съвместните екскурзии с Караславов по пътищата на живота, отразен така богато, многоцветно и реалистично в неговите произведения.

Дневникът на Г. Константинов съдържа интересни данни за творческата история на по-значителните Караславови творби. Разказвайки за пребиваването си в Прага, писателят споделя мисли за своята работа над „Споржилов“. Подробностите около създаването на „Снаха“ правят силно впечатление. Разсъжденията на писателя върху съдбата на Юрталана помагат да се разбере правилно природата на този герой.

Караславов разказва и за достоверността на фактите, които художествено претворява в „Танго“. Голям интерес представляват размислите му за работата над образите в „Обикновени хора“.

Впечатлението, че „Книга за Г. Караславов“ е „един своеобразен колективен труд“, се поддържа и от поместените литературно-

критически материали, които съвсем справедливо са оценени като източник, чрез който също може да се разкрие истината за човека и твореца Караславов. Част от рецензиите на Георги Бакалов за „Селкор“ и на Здравко Сребров за „Имот“ естествено са станали елемент на изложението. Преобладаващата част от критическите оценки принадлежи на Г. Константинов. Това налага да се отбележи една много съществена особеност на книгата — едновременно се разкриват две творчески личности — писателя Караславов и литературният критик Г. Константинов, за когото творчеството на Караславов става негова лична събда.

Това, че Г. Константинов познава основно Караславов, доказват неопровержимо самите жизнени и литературно-критически факти, които далеч надрастват тесните, лични рамки на приятелството и придобиват значение за нашата национална култура.

Някои от критическите оценки, като тази за „Споржилов“, са примесени с личен спомен на Г. Константинов за литературната атмосфера у нас. Това дава възможност да се проследи как се възприема художествената творба, въпрос, твърде важен за изясняване на отношението между творец и време, творба и читател.

Проследявайки творческата история на „Селкор“, Г. Константинов набляга на работния метод на писателя, за да подчертае, че той взема и герои, и сюжетна обстановка направо от обществената действителност, нещо, което определя жизнената сила на едно изкуство. Обосновавайки „живата стойност“ на „Танго“, критикът достига до извода, че това произведение е „изпъкнало художествено отражение на българското селско съпротивително движение...“ Цялостно и всеобхватно е изследването на Г. Константинов върху „Обикновени хора“. Изобщо работите на Г. Константинов убедително представят Г. Караславов като художник на суровата истина, който в своето творчество се ръководи от максимата, че остава „онова, в което трепти правдата на живота, което е явно на реализма...“ Критикът на едно място цитира и мисъл на писателя, която до голяма степен обяснява неговата творческа работа: „Аз гледам живота, гледам живата истина... Героите в моя роман са живи, аз, преди да пиша за тях, дълго време съм ги виждал пред очите си, наблюдавал съм ги, проучвал съм ги.“ За изясняване на творческия процес у Караславов особено значение имат две работи — „Из бележниците на Елка Константинова“ и интервюто с Г. Караславов на Ат. Свиленов.

Подобно на твореца в своите изследвания Г. Константинов навлиза дълбоко в душата на героите на произведенията, които анализира с ерудиция, талант и лекота. Отлично впечатление прави статията му за „Татул“ и „Снаха“, творби, които взаимно се допълват като различни осветления на една тема —

селския човек и проблема за земята.

Г. Константинов поставя високо изискване към критика — освен да познава основно писателя и да го обича. Той самият дава пример за това с отношението си към Караславов. Тази обич проличава във външното на критика от сполуките на писателя при изграждане на художествените образи, на неговите „необикновени с интелектуалната си сила обикновени хора“. Обичта у него е резултат от въздействието на Караславовия разказ, който възбужда революционно мисълта на читателя, поради „изненадващия и верен“, дълбоко човешки и остро целенасочен характер. У Караславов покорява „творческата обич към човека от народа и висока мярка за възможностите на неговата култивирана в труда и скромността морална същност“. Обичта към Караславов идва от естетическото очарование на неговите творби.

За изясняване на мястото, което заема Г. Караславов в нашата съвременна социалистическо-реалистична литература, за неговия оригинален принос в развитието на българската проза и литературно-теоретическа мисъл допринасят твърде много критическите материали, поместени в „Приложения“ към книгата, едно интересно хрумване на авторите.

Подбрани са значителни работи от акад. Т. Павлов — „Две епохи — две епопей“ (за романа „Обикновени хора“), от проф. Г. Цанев — „Крупен писател и комунист“, от проф. Ефрем Каранджов — „Как умира трима от „Обикновените хора“, от С. Правчанов за образа на Юрталана, от Гео Крънзов за драматургията на Г. Караславов, от Б. Константинова за детското творчество на Г. Караславов, от Г. Константинов за романа „Орлов камък“, от Б. Ценков — „Г. Караславов — литературен критик“ и от Георги и Елка Константинови за мемоарите на Г. Караславов.

Стойността на книга като тази за Г. Караславов според нас трябва да се търси не само по отношение на това, доколко изчерпателно и убедително са разрешени проблемите в нея, но и доколко тя подсказва идеи за бъдеща научноизследователска работа. Някои от идеите, които поражда „Книга за Г. Караславов“, се отнасят пряко до по-нататъшното проучване творчеството на писателя, който в обществения и литературния ни живот внесе светогледа и човешките мечти на будното и борческо българско село. Книгата на Георги и Елка Константинови обаче подсказва и идеи за разработка на проблеми от по-общ историко-литературен характер.

Заслужава накрая да се отбележи като положителен факт и подборът на фотосите, които увеличават познавателното значение на „Книга за Г. Караславов“.